

УДК 336.7

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ

Белікова Т.В., Цимбалюк О.О.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

Проведено аналіз стану банківської системи України. Проаналізовано тенденцію зміни частки простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі наданих кредитів. Досліджено нормативи кредитного ризику українських банків та тенденції їх зміни. Наведено основні причини зростання кредитних ризиків та стримання кредитування економіки в сучасний період. Виділено основні методи управління кредитними ризиками, що використовують українські банки на сучасному етапі розвитку банківської системи.

Ключові слова: банк, кредитний ризик, управління кредитним ризиком, нормативи кредитних ризиків, прострочена заборгованість.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день Україну торкнулася кредитна криза. Обсяги надання кредитних ресурсів значно скоротилися у зв'язку з погіршенням фінансового стану фізичних та юридичних осіб та, як наслідок, зменшенням депозитної бази банків. Таким чином гостро постала проблема удосконалення управління кредитними ризиками в банківській системі для подальшого стимулювання розвитку кредитування економіки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями управління кредитним ризиком банку займалися такі вчені як Єпіфанов А.О., Васильєва Т.А., Бабічева Ю.А., Коваленко В.В., Бандурка А.М., Васюренко О.В., Вітлінський В.В. та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У працях вчених ґрунтовно розглянуті питання проблем кредитної діяльності банків, а також управління їх кредитними ризиками. Проте фінансова криза, а також постійні зміни в сучасній економіці вимагають новітніх досліджень в цій сфері.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даного дослідження є аналіз сучасного стану кредитування в Україні, аналіз нормативів кредитних ризиків українських бан-

ків, а також виділення причин зростання кредитних ризиків в сучасний період та методів їх управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. У зв'язку з політичною, економічною та фінансовою кризою, погіршенням фінансового стану суб'єктів господарювання посилюються вимоги до кредитування фізичних та юридичних осіб. Це у свою чергу спричинило труднощі в поповненні депозитної бази банків. Все це зумовило погіршення показників діяльності банківської системи України, що представлено в табл. 1.

З табл. 1 видно, що кількість банків, яка поступово зростала до 2014 року до 180 одиниць, з 2015 року почала знижуватися і станом на 1 вересня 2016 р. досягла 100 одиниць, що на 55% менше значення 2014 р. Кількість банків з іноземним капіталом також поступово скорочується, починаючи з 2015 р. Але питома вага банків з іноземним капіталом дещо зростає протягом періоду з 2008 р. по 1 вересня 2016 р., що свідчить про їх більшу стабільність в порівнянні з вітчизняними фінансовими установами.

Обсяги кредитування поступово зростають з 2008 р. до 2015 р. і на початок 2015 р. значення цього показника дорівнює більше одного триль-

Таблиця 1

Показники діяльності банківської системи України

Станом на	Кількість діючих банків		Питома вага банків з іноземним капіталом в загальній кількості банків, %	Кредити надані, млн. грн.	Депозити, млн. грн.	Відношення депозитів до кредитів, %	
	Всього	В т.ч. з іноземним капіталом					
01.01.2008	175	47	28,80	485368	275477	56,76	
01.01.2009	184	53	28,02	792244	357147	45,08	
01.01.2010	182	51	31,25	747348	325210	43,52	
01.01.2011	176	55	30,11	755030	414771	54,93	
01.01.2012	176	53	30,11	825320	492418	59,66	
01.01.2013	176	53	27,22	815327	566553	69,49	
01.01.2014	180	49	31,29	911402	668674	73,37	
01.01.2015	163	51	35,04	1006358	677743	67,35	
2016	01.01.	117	41	35,34	965093	706686	73,22
	01.02.	116	41	36,28	985811	718016	72,83
	01.03.	113	41	38,74	1022355	745346	72,90
	01.04.	111	43	38,53	983944	736007	74,80
	01.05.	109	42	38,68	948599	731836	77,15
	01.06.	106	41	38,24	931587	727954	78,14
	01.07.	102	39	38,61	907955	743046	81,84
	01.08.	101	39	39,00	910804	750236	82,37
	01.09.	100	39	35,34	938854	756666	80,59

Джерело: розроблено авторами за даними [1]

Таблиця 2

Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів банків України

Станом на	Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	Темп росту, %	Значення станом на	Частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів, %	Темп росту, %
01.01.2008	1,3	–	01.02.2016	22,8	103,17
01.01.2009	2,3	176,92	01.03.2016	23,7	103,95
01.01.2010	9,4	408,70	01.04.2016	23,6	99,58
01.01.2011	11,2	119,15	01.05.2016	23,5	99,58
01.01.2012	9,6	85,71	01.06.2016	24,3	103,40
01.01.2013	8,9	92,71	01.07.2016	24,1	99,18
01.01.2014	7,7	86,52	01.08.2016	26,1	108,30
01.01.2015	13,5	175,32	01.09.2016	25,8	98,85
01.01.2016	22,1	163,70	–	–	–

Джерело: розроблено авторами за даними [1]

йону гривень, хоча зростання пояснюється не реальним збільшенням кредитування економіки, а девальвацією національної валюти в цей період.

Через рік, станом на початок 2016 р., обсяги наданих кредитів скоротилися до 965 млрд. грн., що на 4,1% менше результату попереднього року. В наступні місяці спостерігається майже безперервне зниження обсягів кредитування до 1 липня поточного року (зниження показника складає 6% відносно початку року), що пояснюється суттєвим підвищенням облікової ставки НБУ, погіршенням та посиленням умов кредитування, а також недостатніми фінансовими можливостями позичальників.

Відношення залучених коштів, депозитів, до наданих кредитів зростає протягом останніх років. Це пояснюється зниженням обсягів міжбанківського кредитування, що є негативним фактором розвитку банківської системи.

Ці фактори призвели до зростання частки простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі наданих кредитів, що представлено в табл. 2.

З табл. 2 видно, що частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів по банках України з 1,3% в 2008 р. зростає до 13,5% в 2015 р. та до 22,1% в 2016 р. (темперосту в 2015 р. склав 175,32%, в 2016 р. – 163,70% відносно попередніх років). Значне прискорення темпів зростання частки простроченої заборгованості свідчить про кредитну кризу банківської системи України.

У зв'язку з погіршенням фінансового стану більшості банків України, банкрутством та ліквідацією деяких з них, а також з метою впровадження європейського досвіду НБУ впровадив деякі заходи по стабілізації розвитку банківської системи. Одним з таких заходів було впровадження в 2015 році нового, раніше не використовуваного, нормативу максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами Н9. Розраховується з 1 липня 2015 року (до того часу використовувався норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру). Нормативи кредитних ризиків Н7, Н8 та Н9 по системі банків України представлено в табл. 3.

Як видно з табл. 3, значення нормативів Н7 та Н8 відповідають встановленим вимогам НБУ. Що стосується нормативу максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними

з банком особами Н9, то його значення знаходилося в межах, встановлених законодавством, лише перші два місяці після дати його введення. Починаючи з 1 вересня 2015 р. цей норматив перевищує максимально допустиму норму в 25%. Найбільшого значення він отримав наприкінці 2015 р.: станом на 1 грудня 2015 р. воно дорівнювало 63,72%, що більш ніж в 2,5 рази перевищувало встановлений максимальний норматив.

Таблиця 3

Нормативи кредитних ризиків по системі банків України

Станом на	Норматив		
	максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента Н7 (не більше 25%), %	великих кредитних ризиків Н8 (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу), %	максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами Н9 (не більше 25%), %
01.07.2015	23,27	573,17	17,40
01.08.2015	23,08	675,06	20,26
01.09.2015	23,25	707,36	28,96
01.10.2015	23,27	819,95	38,60
01.11.2015	23,78	628,72	46,36
01.12.2015	23,13	551,47	63,72
01.01.2016	22,78	364,14	31,19
01.02.2016	23,10	470,16	45,56
01.03.2016	22,76	364,32	37,10
01.04.2016	22,87	345,47	37,03
01.05.2016	21,14	331,11	35,35
01.06.2016	21,50	339,18	35,63
01.07.2016	21,55	302,39	25,27
01.08.2016	21,08	278,11	28,36
01.09.2016	20,63	272,66	29,06
01.10.2016	21,38	260,85	28,19

Джерело: [1]

Протягом 2016 р. значення Н9 коливалося в межах від 45,56% (станом на 1 лютого 2016 р. до 25,27% (станом на 1 липня 2016 р.), жодного разу не знизившись до нормативного значення.

Крім введення нормативу Н9 НБУ з метою відповідності вимогам Меморандуму про економічну та фінансову політику [2], а також з метою зниження кредитних ризиків банківської системи України ввів нові значення щодо мінімального

розміру регулятивного капіталу банків: з 11 липня 2017 р. – 200 млн. грн., з 11 липня 2018 р. – 300 млн. грн., з 11 липня 2019 р. – 400 млн. грн., з 11 липня 2020 р. – 450 млн. грн. та з 11 липня 2024 р. – 500 млн. грн.

Однак, незважаючи на зміни в законодавстві України стосовно основних нормативів, впровадження нових вимог до капіталу банків, затверджених Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні [3], частка простроченої заборгованості українських банків продовжує зростати.

Основними причинами зростання кредитних ризиків та стримання кредитування економіки є:

1. Посилення інфляційних і девальваційних очікувань. Це обумовлює зниження доходів суб'єктів господарювання та зменшення кількості платоспроможних позичальників, що, в свою чергу, формує обережну кредитну політику банків.

2. Нестача кредитних ресурсів через слабку внутрішню ресурсну базу та обмеженість доступу до міжнародних ринків капіталу.

3. Недосконалість методів управління кредитними ризиками та механізмів повернення кредитів неплатоспроможними позичальниками, а також проблеми з реалізацією заставленого майна чи неможливістю реалізувати інші форми заставного забезпечення банківських позик. Це призводить до зниження якості існуючих активів та до збільшення обсягів і частки проблемних кредитів.

4. Низький рівень захисту прав кредиторів і позичальників [4, с. 78].

5. Економічна та політична ситуація в країні, а також інші форс-мажорні обставини, через які позичальник не в змоззі згенерувати достатній грошовий потік для покриття кредиту.

6. Недостатня ринкова вартість або недостатня ліквідність заставного майна у випадку неповернення кредиту.

7. недосконале управління фінансовою діяльністю позичальника, що призводить до непередбачених збитків.

Основними методами управління кредитними ризиками банків є: аналіз клієнтської бази, моніторинг ефективності кредитної діяльності, розрахунок рівня кредитних ризиків, методи мінімізації ризиків. Процес мінімізації ризиків складається з управління якістю кредитного портфеля, диверсифікації кредитів та їх лімітування, створення резервів, прийняття забезпечення, страхування ризику.

На етапі управління якістю оцінюється здатність керівників і співробітників банку вирішувати виникаючі проблеми до того, як вони стануть серйозними ускладненнями для банку.

На етапі диверсифікації здійснюється розподіл кредитів і депозитів банку між широким

колом клієнтів, різними галузями промисловості з різноманітними джерелами прибутку, залучення клієнтів з різних географічних районів. Такі форми диверсифікації найбільш ефективно зменшують банківський ризик, коли прибутки від різних груп клієнтів змінюються у часі в різних напрямках. У цьому випадку зменшення прибутків, що поступають від однієї групи клієнтів, компенсується збільшенням прибутків від іншої групи. Метод диверсифікації ризиків використовується насамперед для нейтралізації негативних фінансових наслідків несистематичних (специфічних) видів ризиків.

В процесі лімітування планується обмеження фінансових потоків, спрямованих у зовнішнє середовище (прикладом може бути встановлення лімітів повноважень при прийнятті рішень про здійснення операцій, лімітування величини позики, що видається одному позичальнику і та ін.).

Створення резервів передбачає формування резервів для покриття можливих збитків в майбутньому.

На етапі прийняття забезпечення розроблюються заходи щодо зниження суми можливого збитку шляхом покриття ризиків ліквідним забезпеченням.

Страхування ризику – спосіб зниження ризику, передбачає його передачу та розподіл між суб'єктами страхового ринку при посередництві страхової компанії.

Усі процеси, що складають процес мінімізації ризиків, підпорядковується чинному законодавству України, вимогам НБУ та здійснюється відповідно до кредитної політики банку.

Крім того, методами управління ризиками в комерційних банках України в сучасний період є також централізація управління ризиками, оцінка кредитного рейтингу контрагентів банку за внутрішньою рейтинговою системою, оцінка структури кредитної операції, включаючи забезпечення та ін. [5, с. 222].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. Таким чином, незважаючи на зміни в законодавстві України, введення нових нормативів кредитного ризику та регулятивного капіталу з метою наближення до європейських стандартів, фінансовий стан багатьох українських банків продовжує погіршуватися, частка простроченої заборгованості за кредитами продовжує зростати, а кількість працюючих банків скорочуватися. Все це призвело до стрімкого стримання розвитку сектора економіки в країні. Це зумовлює необхідність розробки заходів щодо мінімізації кредитних ризиків з одночасним збільшенням депозитної та кредитної бази банків, зростання привабливості кредитних ресурсів та зменшення труднощів щодо їх отримання.

Список літератури:

1. Національний банк України. Показники банківської системи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593
2. Лист про наміри до міжнародного валютного фонду. Меморандум про економічну та фінансову політику: Меморандум від 18.08.2014 р. № n0360500-14. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0360500-14>
3. Про затвердження Змін до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова правління Національного банку України від 12.05.2015 № 312. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0312500-15>

4. Міщенко В.І. Управління кредитним ризиком на основі вдосконалення забезпечення банківських позик / В.І. Міщенко, С.В. Міщенко // Фінансовий простір. – 2015. – № 2 (18). – С. 78–85.
5. Сидоренко В.А. Управління кредитним ризиком у вітчизняних банківських установах / В.А. Сидоренко // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2012. – № 2 (14). – С. 222–229.

Беликова Т.В., Цымбалюк А.О.

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры

УПРАВЛЕНИЕ КРЕДИТНЫМИ РИСКАМИ В БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЕ

Аннотация

Проведен анализ состояния банковской системы Украины. Проанализированы тенденции изменения доли просроченной задолженности по кредитам в общей сумме предоставленных кредитов. Исследованы нормативы кредитного риска украинских банков и тенденции их изменения. Приведены основные причины роста кредитных рисков и сдерживания кредитования экономики в современный период. Выделены основные методы управления кредитными рисками, которые используют украинские банки на современном этапе развития банковской системы.

Ключевые слова: банк, кредитный риск, управление кредитным риском, нормативы кредитных рисков, просроченная задолженность.

Belikova T.V., Tsymbaliuk O.O.

Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture

CREDIT RISK MANAGEMENT IN THE BANKING SYSTEM

Summary

The aim of article is analysis of the state of the Ukrainian banking system. Analyzed trends in the share of overdue loans in the total amount of loans disbursed. It's explored credit risk standards of Ukrainian banks and their trends over time. It's listed the main reasons for the growth of credit risks and hold lending to the economy in the current period. It's determined the basic methods of credit risk management.

Keywords: bank, credit risk, credit risk management, standards for credit risks, the arrears.